

**SOLİDARİST KORPORATİST DÜŞÜNCE BAĞLAMINDA
İKTİSADİYAT MECMUASI'NDA MADENCİLİK YAKLAŞIMLARI
MINING APPROACHES IN THE İKTİSADİYAT MAGAZINE IN THE CONTEXT OF
SOLIDARIST CORPORATIST THOUGHT**

SERAP TAŞTEKİN*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin ekonomik dönüşümünde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iktisadi liberalizmin karşısında himayeci görüş tartışılmaya başlandı. Liberal iktisadi yaklaşımın yerini korumacı görüşlere bıraktığı yıllarda bu durum, milli ekonomi düşüncesini işleyen iktisadi yayınlara da yansdı.

İktisadiyat Mecmuası, tarım, sanayi, ziraat ve bankacılık gibi ekonomi araçları üzerinde solidarist ve korporatist anlayışla örtüşen yayınlar yaptı. İktisadiyat Mecmuası'nın kurucuları Ziya Gökalp ve Tekin Alp, Fransa'daki Üçüncü Cumhuriyet'in resmi ideolojisi olan solidarizmin Osmanlı düşün dünyasına taşıyıcıları oldular. Yeni Mecmua'da solidarizmin yeni sentezini yapan Ziya Gökalp ve Tekin Alp, İktisadiyat Mecmuası'ndaki konularını bu bağlamda da ele aldılar. Solidarizm sınıf ayrılığına karşı çıkan, fakat sosyalist olmayan halkçı; aynı zamanda sınıflar arasında çıkar eşitliğini savunan dayanışmacı (tesanütçü), bunun yanında emperyalist olmayan bir devletçi yaklaşımı tasarlar. Bu çerçevede derginin, ülkenin önemli bir ekonomik değeri olan madenlerin kullanımındaki yaklaşımı, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Derginin iki yıllık yayın hayatı boyunca maden politikasıyla makaleleri solidarist korporatizm bağlamında incelenmiştir. Madencilikle ilgili yayınlanan haberleri ise çoğunlukla maden arama ve işletme imtiyazı haberleri oluşturmuştur.

İktisadiyat Mecmuası ile ilgili yapılan çalışmalarda derginin yayıncılığı milli iktisat politikası çerçevesinde değerlendirilmiştir. Solidarist korporatist düşünce bağlamında maden yaklaşımlarının konu edilmemiş olması, bu çalışmanın önemini belirtir.

Anahtar Kelimeler: İktisadiyat Mecmuası, Korporatizm, Madencilik, Solidarizm, Tekin Alp.

ABSTRACT

The protectionist view began to be discussed as opposed to economic liberalism in the economic transformation of the Ottoman Empire, starting from the second half of the 19th century. In a period when the liberal economic approach was replaced by protectionist views, this tendency was also reflected in the economic publications dealing with the idea of a national economy.

İktisadiyat Mecmuası (The Economy Journal), included articles on economic instrumentstartings such as agriculture, industry and banking that overlapped with the solidarist and corporatist understanding. Ziya Gökalp and Tekin Alp, the founders of İktisadiyat Mecmuası, brought the idea of solidarism, the official ideology of the Third Republic in France, to the Ottoman intellectual world. Ziya Gökalp and Tekin Alp, who had made a new synthesis of solidarism in Yeni Mecmua (The New Journal), also discussed topics in İktisadiyat Mecmuası in this context. Solidarism envisions a solidarist approach that is populist but not socialist, and opposes class separation and at the same time advocates equality of interests between classes and a non-imperialist statist approach. In this regard, the journal's approach to the operation of mines, which is an important economic asset for the country, was chosen as the subject of this study. During the two-year publication life of the journal, it examined the mining policy in its articles in the context of solidarist corporatism. Mining news, on the other hand, mostly dealt with news on mineral exploration and mineral operation concessions.

In the studies on İktisadiyat Mecmuası, the articles of the journal have been evaluated within the framework of national economic policy. The fact that mining approaches have not been not discussed in the context of solidarist corporatist thought indicates the importance of the present study.

Keywords: Corporatism, İktisadiyat Mecmuası, Mining, Solidarism, Tekin Alp.

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, seraptastekin@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0854-8623.

Extended Abstract

This study was conducted to evaluate the approaches of the authors of İktisadiyat Mecmuası, which is known as the publishing tool of the national economic policy, to the mining policies of the period.

Those who advocated the protectionist view increased as a result of the criticisms leveled against the liberal economic approach, which was dominant until the end of the century, and the products of this thought were reflected in the media activities. Shortly before the First World War, advocacy of a liberalist economy was abandoned and the theses that envisaged nationalism and state protection in economics were adopted. The national economic policy, in its various aspects under discussion, was embraced in the intellectual realm. In this context, innovations such as the creation and management of domestic capital, which was considered to be one of the important tools of financial administration, were discussed in order to implement the national economic policy.

Solidarism is a versatile approach that opposes class conflict in social life and adopts a conciliatory ideology that advocates secularism in education. This view, which is deemed as populism of the constitutional monarchy, is a doctrine that enjoys political, social as well as economic aspects. Economic solidarism, began to be discussed in Ottoman economic publications with the emergence of the Constitutional Monarchy period. Tekin Alp and Ziya Gökalp, authors of İktisadiyat Mecmuası, penned articles adopting a state economy that did not totally abolish individual economics.

İktisadiyat Mecmuası was published in 69 issues between 1916 and 1917. The journal followed a publishing policy that adopted the national economic policy. The magazine featured articles and news about mining. The first article about mining in the journal was titled *Mines in Our Country* and it was penned with the signature M.S. In this article, the mining law was discussed and the uncertainties contained in the law were criticized. Another article about mining in the magazine was published anonymously with the title "New Mining Regulations". In the article, existing mining policies were evaluated and the old and new mining laws were compared. The aspects of the new provided the state with the opportunity to intervene when necessary. Moreover, it protected the public interest. In this regard, the solidarist and protectionist approach stood out. In this article, the fact that the ownership of the mines belonged to the ones who discovered them was criticized. Moreover, citing the example of Prussia, it was found undesirable for a company to have monopoly as a result of the policy of giving the ownership of a mine to the one who discovered it. This situation, which was open to speculation, was considered as a warning.

Tekin Alp, the lead author of İktisadiyat Mecmuası, wrote an article titled "Our Mines" in the 41st issue of the magazine. According to Tekin Alp, the only source of wealth sufficient to close the economic deficit was mines. Not enough effort had been made before to take advantage of this asset. 600 mines had been discovered, 150 mining concessions had been granted, and more than 200 exploration licenses had been awarded, but only 94 mines had gone into production. The number of enterprises producing large scale mines did not exceed 10. Based on this information, Tekin Alp criticized the fact that the mines remained inactive.

Tekin Alp associated national economy with mining and attributed the progress of mining to the same conditions as the development of industry in a country. The state had capital shortage owing to wealth transfer to Europe until then. Incompetent and malicious persons in the mining sector transferred their rights to European companies after obtaining the exploration licenses. No one thought about extracting the mines. One of the biggest problems was that the people who had obtained the exploration license did not plan to operate the mine. According to Tekin Alp, the interests of the country were not in the discovery of the mine, but in its production. If the discovered mines were operated, the mineral wealth could be sufficiently utilized.

In his article on mines, Tekin Alp claims that the view of state intervention when necessary, with the idea that the state must have control of this important wealth of the country, rather than granting privileges to foreigners in this sector. However, according to Tekin Alp, statist economy does not aim to abolish individual economy. As a matter of fact, according to the writings of Tekin Alp and Ziya Gökalp, corporatism, which corresponds to statism,

stands against capitalism. In economic terms, the corporate state is a state in which the corporate economy system is implemented. This model corrects the failings of the capitalist economy.

In addition to columnists' articles, news about the mines was also included in the İktisadiyat Mecmuası. The news included the names of those who had obtained prospecting licenses and the regions where the mines were located. Such news was a useful source for those who closely followed the mining tenders. In the magazine, the names of the mines with concession edicts were published. The news also announced the mines with exploration licenses or operating concession rights as well as the mines whose concession edicts terminated.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı siyasi ve ekonomik gerilemenin ardından girdiği borç serüveni ve nihayetinde 1875 yılında iflasının açıklanmasının ardından ülkede Düyun-ı Umumiye Borçlar İdaresi'ni Avrupalı alacaklıların teminatı haline getiren sistem işlemeye başladı. İktisadi hayatın tüm yönleriyle tartışıldığı Tanzimat döneminde Osmanlı aydınları liberal siyaseti benimsiyorlardı. Tanzimat döneminde bankacılığın başlamasının ticaretin önündeki engelleri kaldıracağı düşüncesi, aynı zamanda liberal ekonomik görüş doğrultusunda devletin de ekonomiden tasfiyesini öngörüyordu. Devletin ekonomik alanda varlığının küçültülmesi, dönemin iktisadi anlayışını oluşturuyordu. Gazetelerde ve dergilerde bu iktisadi yaklaşımı benimseyen yayınlar yapıp, iktisatla ilgili müfredata yansıtıldı.

Ekonomide liberal yaklaşımı benimseyen görüşler, gazeteler ve dergilerde işlendi. 1862 yılında yayın hayatına başlayan Tasvir-i Efkâr'da yazan İbrahim Şinasi, devletin toplumun faydasına hizmet etmesi ve ekonomik serbestiden yana yayınlar yapan bir yazardı. Namık Kemal de serbest liberalizmi savunan yazılarında sanayi ve ticaretle beraber bankaların da geliştirilmesiyle sermaye birikiminin sağlanacağı görüşündeydi.¹ Namık Kemal'in de savunucusu olduğu serbest ticaret ilkeleri, himayeciliğe ve yedd-i vahit denilen tekel sistemine karşı düşünce, Tanzimat döneminin kabul gören iktisadi yaklaşımıydı.

Tanzimat dönemi iktisat kültüründe Avrupalı anlayışın izleri görülürken, dönemin iktisadi yayınlarında içerik açısından bağlantılar dikkati çekiciydi.² Batı etkisi, 1870'ten sonra iktisadi yayınlarda da kendisini gösterdi. Bu dönemde aynı zamanda yükseköğretimde de iktisat dersleri veren Mehmet Şerif *Tercüman-ı Ahval*'de, Münif Paşa *Ceride-i Havadis*'te iktisadi görüşlerini İdare-i Mülkiye başlığıyla yayınladılar. Aynı yıllarda Avrupalı iktisatçılığın bir diğer örneği de Mehmet Mithat Bey'in, Otto Hübner'den *Ekonomi Tercümesi* adı ile yayınladığı kitabı oldu. Kitapta sermaye, faiz, işçi, çiftçi, yoksulluk ve çareleri gibi bölümler yer alıyordu.³ Mehmet Mithat'tan sonra iktisadi yazılarıyla dikkati çeken bir diğer isim ise Ahmet Mithat oldu. Tercüme iktisat kitaplarına, her iktisat eserinin yazarın milleti ile alakalı olduğu görüşüyle karşı çıkan Ahmet Mithat, Türkiye için yazılacak iktisat kitabının da Türkiye'ye uygun olması gerektiğini belirtmişti.⁴ Liberal görüş ve serbest ticaret karşıtlığıyla bilinen *Ekonomi Politik*⁵ yazarı Ahmet Mithat Efendi'ye göre, imtiyaz kayıtları incelendiğinde yabancılar memleketin servet kaynaklarını sömürüyordu. Yabancılar parayı hariçten getirmediyse, bu zenginlik bize aittir ve orman, maden gibi kaynakların işletme imtiyazlarını yabancılara kaptırmamalıdır.⁶ İktisadi himayecilik düşüncesini savunan ve bu doğrultuda Osmanlı hükümetlerinin görevinin ziraat, sanayi ve ticareti himaye etmek olduğunu belirten Ahmet Mithat Efendi, ziraat, sanayi ve ticareti himaye etmenin, devletin görevi olduğu düşüncesindedir. Gelişigüzel iktisat düşüncesini eleştiren Ahmet Mithat Efendi, Türklere askeri kabiliyetler yüklenip, iktisadi hayatın dışında tutulmalarının hata olduğu görüşündedir.⁷ Ekonomi yazarı Ahmet İhsan Bey'in 1891 yılında

¹ Tefvik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi*, İmge Kitabevi, 2003, 22.

² Tanzimat dönemindeki iktisadi neşriyatla ilgili bkz. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul: Akgün Matbaası, 1946.

³ Fındıkoğlu, *İktisat Tedrisatı Tarihçesi*, 20-25.

⁴ Fındıkoğlu *İktisat Tedrisatı Tarihçesi*, 26.

⁵ *Ekonomi Politik*, Ahmet Mithat Efendi'nin yazılarından derlediği eserdir. Ahmet Mithat Efendi, *Ekonomi Politik*, Sadeleştirenler: Erdoğan Erbay-Ali Utku, Konya: Çizgi Kitabevi, 2005. Ahmet Mithat Efendi'nin bu eseri Belçikalı Charles de Brouckere'nin *Ekonomi Politik*'in Genel İlkeleri adlı risalesinden faydalanarak yazdığı bilinmektedir. Bkz. Engin Çağman (2017), Ahmet Mithat Efendi'nin *Ekonomi Politik* Adlı Eserinde İktisadi Serbestiyet ve Korumacılık Düşünceleri", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Güz sayısı, 31-48.

⁶ Fındıkoğlu, *İktisat Tedrisatı Tarihçesi*, 25-28, Çağman, 2017, 34-41.

⁷ Fındıkoğlu, *İktisat Tedrisatı Tarihçesi*, 27.

yayınlanan *İlm-i Servet* adlı eseri ise Ahmet Mithat Efendi'ye benzer olarak iktisadi zihniyet ve servet kazanma, refahı artırma üzerinde duruyordu.

İktisadi zihniyeti halk arasında yaymak amacıyla yayınlar artarken, ticaret serbestisi savunucularından Sakızlı Ohannes Paşa, Tanzimat döneminin önemli iktisadi yazarlarındandı. İktisadi liberalizmin yanlısı olan Sakızlı Ohannes, himayeciliğe karşıydı. *Mebadi-i İlm-i Servet-i Millet* adlı kitabında himayeci ekonomiye karşı çıkarak iktisadi liberalizmi savundu.⁸ Osmanlı ekonomisinin dünya ile bütünleşmesi gerektiği görüşündeki Mehmet Cavid Bey, *İlm-i İktisat* kitabını yazdı ve *Ulûm-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası*'ndaki yazılarında iktisadi liberalist düşüncelerini ortaya koydu.⁹ Yabancı sermayeye karşı olmayan Mehmet Cavid Bey, memleketin yollarının yetersiz bulunmasını, madenler ve zirai zenginliklerden faydalanılmasını olumsuz etkilediği görüşüyle, durumun maliyeye zarar verdiğini ifade etmiştir.¹⁰ Mehmet Cavid Bey, ayrıca tarım alanının iktisadi ilerleyiş için daha uygun olduğu düşüncesindedir. Devletin bayındırlık işlerine bütçe ayırması gerektiği görüşünde olan Mehmet Cavid Bey, sermayedarın yük olmaması gerektiğini ifade eden makaleler yazdı.¹¹

İkinci Meşrutiyet döneminde Tanzimat devrinin sanayii mi/ziraat mi, liberalizm mi/devletçilik mi tartışmaları devam ederken, liberalizm yanlıları Ulûm-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası etrafında toplandılar.¹² Derginin yazarları, liberalist iktisadi politikanın savunuculuğunu yapan yazılar kaleme aldılar.¹³ Bir yandan milli sanayii kurmak ve yerli sanayiciyi desteklemek, diğer yandan ülkenin sanayileşmesi gerektiğini savunan ve "ziraatçı" olarak adlandırılan grubun görüşlerinin çarpıştığı XIX. yüzyılın son çeyreğinde itibaren çeşitli teoriler ortaya atıldı. Liberal iktisat yanlıları Türkiye'yi tarım ülkesi olarak değerlendirip, aynı zamanda serbest dış ticareti önerdiler.¹⁴ Musa Akyiğitzade gibi himayecilik politikasını ve tarım ile sanayiinin aynı zamanda gelişmesi gerektiğini savunanlar ise Türkiye'ye özgü bir politika geliştirilmesi gerektiği görüşünde oldular.¹⁵ İktisadi görüşlerini Friedrich List'ten alan Musa Akyiğitzade, *Azadegi-i Ticaret ve Usul-i Himaye* adlı kitabında Alman List ve Fransız Cauwes'in bazı görüşlerini eleştirdi, ticaret ve sanayinin birlikte geliştirilmesi suretiyle gerçekleşecek iktisadi ilerleme kuramını ortaya koydu.

XIX. yüzyılın sonlarına kadar egemen olan liberal iktisadi yaklaşıma yönelik eleştirilerin karşısında milli iktisat görüşünü savunanlar çoğaldı ve basın yayın faaliyetlerine de bu düşüncenin ürünleri yansdı. I. Dünya Savaşı'na girilirken liberalist iktisat savunuculuğu terk edilerek, iktisatta milliliğin öngörüldüğü tezler benimsendi. Osmanlı kaynaklarını sömürme araçları olarak görülen Düyun-ı Umumiye ve Osmanlı Bankası'na karşıtlığının yanı sıra, ülkenin iktisadi-mali konularıyla da ilgili olan İttihatçı çevre, Babiâli'nin ülke çıkarlarına uygun para ve kredi politikası uygulamamasını eleştiriyor,¹⁶ bu tepkilere basın da katılıyordu. İttihat ve Terakki idaresinin planladığı, fakat düşünüldüğü gibi uygulamaya koyamadığı bir model olarak sanayileşmeyle birlikte ilerleyecek milli ekonomi politika, tartışılan çeşitli yönleriyle beraber, düşün dünyasında benimsendi. Bu bağlamda milli ekonomi politikasının uygulanması amacıyla, mali idarenin önemli araçlarından bankacılık sisteminin değiştirilmesi ve milli burjuvazinin oluşturulması gibi yenilikler düşünüldü. Ekonomik bağımlılık ve yabancılara

⁸ Ohannes, *Mebâdi-i İlm-i Servet-i Milet*, Dersaadet Mihran Matbaası, 1297, *Osmanlı'da Modern İktisadın İzinde 1*, Haz. Filiz Dırioğlu, M. Erdem Özgür, Hamdi Genç, İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.

⁹ Mehmet Cavid, *İlm-i İktisat*, C.1, Karabet Matbaası: İstanbul, 1316. Nazmi Eroğlu, "Mehmet Cavid Bey'in İktisadi Görüşleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 2, 2002, 163-183.

¹⁰ Mehmet Cavid, "Müessesat-ı Nafiyemiz"; *Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası*, C.1, İstanbul: Hilal Matbaası, 1324, 71-75.

¹¹ Mehmet Cavid, "Memleketimizin Vesait-i Serveti", *Mülkiye*, No: 1, 1 Şubat 1324, 14 Şubat 1909, 26-29, Eroğlu, *Mehmet Cavid Bey'in İktisadi Görüşleri*.

¹² Fındıkoğlu, *İktisat Tarihi Tedrisatı*, 54.

¹³ Ulûm-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası'nın önemli yazarları arasında Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik Bey ve Mehmed Cavid Bey geliyordu. İlm-i İktisat'ın yazarı Mehmet Cavid Bey daha sonra Maliye Nazırlığı yapacaktır. Bkz. Tevfik Çavdar, *Türkiye'de Liberalizmin Doğuşu*, İstanbul: Uygur Yayınları, 1982, 123-124.

¹⁴ François Georjeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

¹⁵ Bu teori ile ilgili bkz. Musa Akyiğitzade *İktisad yahut İlm-i Servet Azadegi-i Ticaret ve Usul-i Himaye*, İstanbul: Karabet Matbaası, 1314, 7-10, aynı yazar *İlm-i İktisad veyahut İlm-i Servet Kavaid-i Mühimme-i İktisadiyye Havidir*, İstanbul: Pangaltı Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1916, ayrıca bkz. Hayrettin Pulat, "Musa Akyiğitzade'nin Ekonomik Görüşleri ve Osmanlı İktisat Anlayışına Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 38, Sayı 66, 2019, 326-353, Serdar Sağlam, Türkiye'de Özel Teşebbüs Yaratma Düşüncesi ve Özel Teşebbüsün Gelişmesi 1839-1960", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara: 1994, aynı yazar, "Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat" *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 2004, 68-69.

¹⁶ Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016, 81.

verilen imtiyazlardan kurtulmak gereği, en çok işlenen konular oldu. Milli iktisat görüşündeki Parvus Efendi de iktisadi bağımlılığa karşı söylem geliştirdi:

“Avrupa, Türkiye ile bir taraftan orduları vâsıtasıyla muhârebe ederek Memâlik-i Osmâniyye'den mütemâdiyyen parça parça yerler almakta olduğu gibi diğer taraftan da kendisinin kuvvâ-yı mâliyyesi sâyesinde Devlet-i Osmâniyye'yi büyük borçlarla bağlayarak devlet-i muşârun-ileyhâyı hem iktisâden, hem de siyâseten taht-ı esâretine almaktadır. Avrupa, hâricden indirmekte olduğu darbeleriyle istiklâl-ı Osmanî'yi mahv etmekte olduğu gibi, dâhilde icrâ eylemekte bulunduğu mu'âmelât-ı mâliyye vâsıtasıyla da Türkiye'yi bir sermayedâr müstemlekesi hâline düşürmektedir.”¹⁷

Parvus Efendi'ye göre, Türkiye'nin Avrupa'nın iktisadi esareti altına girmesinin sebebi, Avrupa sermayesine, mamüllerine, fen ve sanatına muhtaç olmasıdır. Türkiye'nin siyasi esaretten kurtulması için öncelikle iktisadi esaretten kurtulması gerekir. Bunun yolu da sanayi ve ziraatin birlikte yükselmesidir.¹⁸ Yusuf Akçura da Türk Yurdu Dergisi'ndeki yazısında Türk-Müslümanların yabancı ürünleri satın almamalarını önererek Türklere yalnız askerlik mesleğinin uygun görülmesini eleştirdi. Akçura zamane devletlerinin temelini burjuvazi olduğu, Osmanlı Devleti'nde de Türk burjuvazisinin oluşmasıyla ekonominin şekilleneceğini ifade etmiştir:

“Bence, bugünkü günde Türkler, ne siyâseten ve ne de iktisâden taarruzî hareketinde bulunmamalıdır. Türklerin iktisadî fa'âliyeti, hayât-ı iktisâdiyyelerini müdâfa'a etmek, tenemmu' ve tekemmül ettirmek cihetine masrûf kalmalıdır. Bu tedâfü'î vaz'iyet, ma'kûl, sebâtlı ve devâmlı muhâfaza olursa Türklerin esâret-i iktisâdiyyeden kurtulmasına yol açılmış olur. Hasım ve rakîblerinin Türklere isnâd ettikleri taarruzî hareketlerin vücûduna inanmıyorum; lâkin biz o isnâdlara vesîle olabilecek fi'lden bile müctenib davranmalıyız; çünkü hakîkî kuvvetlere istinâd etmeyerek, sırf his ve heyecân ile yapılan ef'âl muvaffakiyetsizliğe mahkûmdur.”¹⁹

Milli burjuvaziye, ülkenin iktisadi hayatını yönlendiren yabancı sermayenin el çektirilmesi için öngörülen bir çare olarak yaklaşıldı. Yabancı sermayenin Osmanlı ekonomisindeki etkinliğinin azaltılması ve yabancılara verilen ekonomik ayrıcalıkların sonlandırılması gibi konular, iktisat dergilerinde sıkça işlendi. Milli iktisat politikasının, memleketin iktisadi bağımsızlığını kazanması ve ilerlemesi için yegâne yol olduğunu düşüncesindeki ülkenin önde gelen yazarları, bu yönde yayınlar yapmaya başladılar. Bu bağlamda iktisat alanında yayın yapan dergiler de konuyu işlediler. Bu dergilerden birisi olan *İktisadiyat Mecmuası*'nın yazarları da özellikle yabancı sermayeye karşı çıkan iktisat görüşlerini yansıtan yazılar yazdılar. Dayanışmacı ruhun işlendiği yazılar, solidarist korporatist bağlamda iktisadi hayatın çeşitli alanlarında ele alındı.

1. İktisadi Solidarizm

Osmanlı ekonomisinde Avrupa sermayesine bağlaşımanın kaçınılmaz hale geldiği XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren milli iktisat modeli işlenmeye başlandı. Yabancı sermayeye tepki için desteklenen bu modelin anlatıcısı olarak değerlendirilen İktisadiyat Mecmuası'nda milli iktisattan bazı yönleriyle ayrışan solidarist korporatist yaklaşımda yayınlar yapıldı. Solidarizmin öncüleri, Ziya Gökalp, Tekin Alp, Necmettin Sadık, M. Zekeriya Sertel ve Yusuf Kemal gibi İttihatçı çevrelerdi.²⁰

Solidarizm, toplumsal yaşamda sınıf çatışmasına karşı çıkan, eğitimde laikliği savunan uzlaşmacı bir ideoloji benimseyen çok yönlü bir yaklaşımdır. Meşrutiyet dönemi halkçılığı olarak değerlendirilen bu görüş, ekonomik olduğu kadar siyasal ve toplumsal yönleri de bulunan bir öğretimdir.²¹ Toprak'a göre solidarizm; “*Teşebbüs serbestiyeti ve mülkiyetin dokunulmazlığına gölge düşürmeden liberalizmle sosyalizm arası bir "orta yol" aramayı amaçlayan, ekonomide devlet müdahaleciliğini öneren, sosyal mevzuatı gündemine alan, toplumsal yaşamda sınıf*

¹⁷ Parvus, “İktisâd: Türklerin Ödünç Almaya En Haklı Oldukları Bir Akça”, *Türk Yurdu*, Cilt 3, Sayı 25, İstanbul, 18 Teşrînievvel 1325/31 Ekim 1912, 23.

¹⁸ Parvus, “Köylüler ve Devlet”, *Türk Yurdu*, Cilt 1, Sayı 9, İstanbul, 9 Mart 1327, 22 Mart 1912, 146.

¹⁹ Yusuf Akçura, “Geçen Yıl: 1329 Senesinde Türk Dünyası”, *Türk Yurdu*, Cilt 6, Sayı 63, 2 Nisan 1330, 1914, 262, Akçura'nın görüşleri için ayrıca bkz. Mehmet Refik Bürüngüz, *Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sömürgecilik ve Emperyalizm Algıları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2013, 167-168.

²⁰ Toprak, Zafer, “II. Meşrutiyet'te Solidarist Düşünce: Halkçılık”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 1, 93

²¹ İktisadiyat Mecmuası'nı maden politikalarında solidarizmi devlet müdahalesini öngören ekonomik görüş yönünden ele alacağız. Bu çalışmada solidarizmin ekonomik yönü ve daha spesifik bir konu olarak madencilik politikasına yaklaşımı değerlendirilecek ve iktisadi solidarizmin, İttihat ve Terakki döneminin uluslaşma sürecindeki görüşlerinin madencilik politikalarına yansımaları ele alınacaktır.

çatışmasının gereksizliğine inanan, çelişkiden arınmış, uzlaşma esasına dayalı organik dayanışmayı, Osmanlıcasıyla tesanüdü benimseyen, laik eğitimi savunan, pasifist, uzlaşmacı bir ideoloji” olarak tanımlanabilir.²²

Fransa’da Üçüncü Cumhuriyetin resmi ideolojisi olarak benimsenen solidarizm görüşüyle serbest teşebbüs ve mülkiyet dokunulmazlığını dikkate alan bir model amaçlanmıştır.²³ Solidarizmin liberalizm ve sosyalizmden ayrıştığı görüşler net olarak ortaya konulmuştur. Sosyalizmin aksine mülkiyet dokunulmazlığı solidarizmde esastır. Solidarizm, aynı zamanda liberalizmin bazı ilkelerini içinde barındırır da toplumsal ve siyasal örgütlenme modeli olarak onu reddeder.²⁴ İktisadi solidarizm, II. Meşrutiyet döneminin başlamasıyla Osmanlı İmparatorluğu’nda da etkili olmuştur. Solidarizmin ve onun devlet felsefesi olan halkçılığın ilk temsilcileri olarak Ziya Gökalp ve Tekin Alp dikkati çeker.²⁵ Sundukları ekonomik örgütlenme biçimi sanayinin önce devlet tekelinde kurulması, sonra özel teşebbüse devredilmesi şeklindeydi.²⁶ Parla’ya göre Ziya Gökalp’in solidarizmi ve devlet sosyalizmi, o dönemdeki hatalı yorumlar gibi kapitalizm ve sosyalizm arasında üçüncü seçenek değil, liberalizm ile burjuva tarzı siyasetler altında sınıflandırılır.²⁷ Ferdi tamamen ortadan kaldıran devletçi yaklaşım da sosyalizmle solidarizmin ayrıştığı yönlerden biridir. Solidarist (tesanütçü) görüş, sosyalizmdeki tekdüze kitleyi toplum olarak kabul etmez. Halkçılığın iktisadi yönü olarak solidarizm; toplumda sınıf ayrımının olmamasını öngörür. Sosyalizmle halkçılığın ayrıştığı, aynı zamanda bireysel liberalizme karşı koyulduğu bu yeni tasarımda korporatist bir teori üretilmiştir.

Ziya Gökalp, Yeni Mecmua’daki yazısında solidarizmi “Türk hukukundan tabiatıyla doğmuş milli bir meslek” olarak tanımlar. Gökalp’e göre fertçiler yalnızca ferdi mülkiyeti, içtimaiciler ise yalnız içtimai mülkiyeti kabul ederken, tesanütçüler (solidaristler) ikisini birden benimserler.²⁸ Artık değere salt bireysel mülkiyet açısından bakmayan ve köken olarak Fransız toplumbiliminden esinlenen solidarist yaklaşım, bireyin artık değerini toplum kaynaklı kabul eder.²⁹

Hem liberal bireyciliğe direniş, hem de sosyalizme karşı koyuş olarak; fakat bir yandan da ferdi kapitalizmin yerine devlet kapitalizmini koyan tasarımı Ziya Gökalp şöyle ifade eder: “Bugün Avrupa emperyalizmi ferdi emperyalizme isnat ediyor. Biz, devlet kapitalizmi sistemini kabul edersek, kapitalist namile açgözlü ve yırtıcı bir taifenin memleketimizde vücade gelmesine mani oluruz.”³⁰ Ziya Gökalp, *İktisadi Ademi Merkezîyet* başlıklı yazısında, devletin iktisadi hayata müdahale etmesi gerektiği görüşünü yazar. Ziya Gökalp, Charles Gide’den örnek verdiği yazısında iktisadi hayatı geliştirmek için nüfusun artmasını ve hükümetin milli iktisat programına sahip olmasını gerekli gördüğünü, iktisadi işlerin uzmanları tarafından yapıldığı zaman devletin ekonomiye müdahalesinin ortadan kalkabileceğini ifade eder.³¹

Ziya Gökalp, *İktisadiyat Mecmuası*’nda iktisadi hayatta solidarizme dikkati çeken yazılar yazdı. Gökalp, ekonomi için karma bir model önererek devletin ekonomiye liberal müdahaleciliğın ötesinde hem işletmeci, hem de sermayedar olarak katılmasını öngörür.³² Alman milli iktisat modelini de milletin mizacına vakıf olduğu için savaş zamanında iktisadi güçlülere dahiyane çareler bulunabildiği tespitini yapan³³ Gökalp, “*Türklerde Milli İktisat Devreleri*” yazısının başlangıcında milli iktisadi şöyle tanımlar: “*Milli iktisat, bir toplumda iktisadi müesseselerin umumi bir tesanüt husule getirecek surette birbirine merbut bulunması demektir. Cemiyetin hukuk tesanüdünü devlet irae ettiğinden milli iktisat devletin şekliyle de alakadardır...*”³⁴ İttihatçıların iktisadi görüşlerindeki devlet

²² Toprak, *Solidarist Düşünce: Halkçılık*, 93.

²³ Toprak, *Solidarist Düşünce: Halkçılık*, 94-95.

²⁴ Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989, 129.

²⁵ Çağdaş Görücü, “Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika: Solidarizm ve Korporatizm Kavramları Çerçevesinde 1936 İş Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, Sayı 54, 2017, 1338.

²⁶ Ziya Gökalp, “İktisadi İnkılap İçin Nasıl Çalışmalıyız?” *Küçük Mecmua*, 5 Mart 339/18 Mart 1923, Sayı 33, 3. Ziya Gökalp, imtiyaz sahibi olduğu ve Diyarbakır’da yayınlanan derginin son sayısında Umumculuk başlığıyla da bir yazı kaleme almıştı. Gökalp, bu yazılarında devlet kapitalizmine yakın görüşleri ifade eder.

²⁷ Parla, *Türkiye’de Korporatizm*, 159.

²⁸ Ziya Gökalp, “Rusya’daki Türkler Ne Yapmalı?”, *Yeni Mecmua*, Sayı 38, 4 Nisan 1918, 234.

²⁹ Zafer Toprak, “Osmanlı Devleti’nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye*, Cilt 2, 381, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

³⁰ Ziya Gökalp, *İktisadi İnkılab İçin Nasıl Çalışmalıyız*, 33.

³¹ Ziya Gökalp, “İktisadi Ademi Merkezîyet”, *Cumhuriyet*, No: 9, 3, 15 Mayıs 1340/15 Mayıs 1924, Cavit Orhan Tütengil, “Ziya Gökalp’in İktisadi Görüşleri”, *Sosyoloji Konferansları*, Kırkıncı Konferans, Sayı 5, 1964, 138.

³² Parla, *Türkiye’de Korporatizm*, 206.

³³ Ziya Gökalp, “Türklerde Milli İktisat Devreleri”, *İktisadiyat Mecmuası*, Sayı 44, 8 Mart 1333, 1917/8 Mart 1917, 1-3.

³⁴ Ziya Gökalp, *Türklerde Milli İktisat Devreleri*, 1.

müdahaleciliği eğilimi liberal iktisada karşı tavrı alan List, Cauwes, Müller ve John Rea'nin görüşlerine dayanır.³⁵ Tekin Alp ise yazılarında devlet iktisadiyatının ferdi iktisadı ortadan kaldırmayı amaçlamadığını belirtmiştir.³⁶ Devlet iktisadiyatı yanlısı görüşlerini Ziya Gökalp, Küçük Mecmu'a'da şöyle dile getiriyordu:

"Tanzimattan beri, millî ruhumuza uymayan İngilizlerin iktisat nazariyeleri bizi şaşırttı: Hükümet fabrika tesis edemezmiş. Millî sanayi'i ihyaya ve himayeye çalışamazmış. Belediyeler ticaret yapamazlarmış. İktisadî teşebbüsler yalnız fertlerden ve şirketlerden beklenirmiş... İşte bu gibi umumî mahiyeti haiz olmayan nazariyeler, eski iktisadımızın yıkılmasına sebep olduğu gibi, yeni bir iktisadî hayata girmemize de mâni oldu. ...Türkiye'de büyük sanayi'in teşekkülüne şiddetle ihtiyaç vardır. Memleketimizde büyük sanayi'in teşekkülü ise, asla fertlerin ve şirketlerin teşebbüsleriyle olamaz. Bilakis, hükümetin, vilayet şûralarının, belediyelerin teşebbüsü ile memleketimizde her türlü sanayi teessüs edebilir."³⁷

Ziya Gökalp, İktisadiyat Mecmuası'nın ilk sayısındaki *Millet Nedir, Milli İktisat Neden İbarettir* başlıklı yazısında, milli iktisadın iki önemli hususu olarak üretimin ihtiyacı karşılayacak düzeye çıkarılması ve bunun fertler arasında eşit şekilde dağıtılmasına dikkati çeker.³⁸ Alman iktisat modeli ile Fransız solidarizmini benimseyen Gökalp, iktisadi yazılarında toplumun menfaatini ferdin menfaatinden önde tutan bir görüşü benimseyerek ferdi mülkiyeti ancak toplumun faydasına olacaksa meşru sayar.³⁹ Ziya Gökalp'in görüşleri, İktisadiyat Mecmuası'nda *Milli İktisat Nasıl Vücuda Gelir*⁴⁰ ve *Türklerde Milli İktisat Devreleri*⁴¹ başlıklı yazılarda da etraflıca ifade edilmiştir.

2. İktisadi Anlayış Bakımından Korporatizm

Farklı tarihsel dönemlerde, farklı içeriklerde ve ideolojik bağlamlarda kullanılan korporatizm, İngilizce işbirliği anlamına gelen *corporation* sözcüğünden gelir. Kavram, XX. yüzyılda hiyerarşik bir örgütsel yapı ve bu yapının üyeleri üzerindeki tekeli güce sahip çıkarıcı grupların varlığına dayandırılmaktaydı. Bu yüzyılın başında Türkiye'de ise korporatizm otoriter karar alma mekanizması ile dayanışmacı bir görüşe dayalı çıkarımsal temsil arasında, diğer bir deyişle mesleki temsil örgütleriyle devlet arasında sağlıklı bir ilişkinin varlığıdır.⁴² Korporatizm, bu çalışmada yaklaşım olarak ortak ilkeler ve ekonomik uyumda toplumsal faaliyetlerin dayanışma ve ortak menfaati temelindedir.⁴³ Farklı dönemlerde farklı anlamlarda kullanılsa da korporatizm; temel olarak hem liberalizmi, hem de Marksizmi reddeder.⁴⁴ Korporatizm, birincil kategori olarak liberalizmde birey; Marksizmde ise sınıfın aksine mesleki grubu temel sayar. Mesleki gruplar ve onlara ait korporasyonlar, solidarist korporatizmde birey ve devlet arasında bir tampon işlevindedir.⁴⁵ Parla'ya göre korporatizmde devlet ekonomiyeye yön verir:

"Bir ekonomi modeli olarak korporatizm toplumsal sınıf modeline karşı çıkar. Korporatizm, hem Marksizm gibi liberal modele karşı çıkar, hem de Marksizmin aksine sınıfın yerine korporasyonu geçirir. Korporatizm, bireyin kendi menfaatine yönelik bir ekonomik faaliyetin aksine, mesleki korporasyonlar tarafından temsil edilen karar alma organlarını ön planda tutar. Devlet ve ekonominin arasında belirgin bir ayrım yoktur. Devletin ekonomiyeye müdahalesi teşvikle sınırlandırılmaz, devlet bizzat yetkilerini kullanarak ekonomiyeye yön verir, faaliyetleri denetler ve aynı zamanda yönetir."⁴⁶

Korporatif devleti, sosyal olarak ferde tüm vasıflarını kazandıran yegâne yapı olarak değerlendiren Göze'ye göre toplum, devlet teşkilatı içinde varlık ve değer kazanır, mücerret olarak fert, bir değer ve varlık olarak kabul

³⁵ Toprak, *II. Meşrutiyet'te Solidarist Düşünce: Halkçılık*, 118.

³⁶ Tekin Alp, "Harpten Sulhe İntikal İktisadiyatı-1-Devlet İktisadiyatı", *İktisadiyat Mecmuası*, 2/62, 16 Ağustos 1333/16 Ağustos 1917, 1-2.

³⁷ Ziya Gökalp, "İktisadî Mucize", *Küçük Mecmu'a*, Sayı 23, 30 Teşrin-i sâni 1338/30 Kasım 1922, 1-3.

³⁸ Ziya Gökalp, "Millet Nedir, Milli İktisat Nasıl Vücuda Gelir", *İktisadiyat Mecmuası*, Sayı 35, 24 Teşrin-i sani 1332/7 Aralık 1916, 1-3, Rifat Önsöy, "Ziya Gökalp'in İktisadi Görüşleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi*, Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1982, 359.

³⁹ Önsöy, *Ziya Gökalp'in İktisadi Görüşleri*, 365.

⁴⁰ Ziya Gökalp, *Milli İktisat Nasıl Vücuda Gelir*, 1-3.

⁴¹ Ziya Gökalp, *Türklerde Milli İktisat Devreleri*, 1-3.

⁴² Ahmet Makal, "Türkiye'de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları", *Toplum ve Bilim*, Sayı 93, Yaz/2002, 173-199.

⁴³ Bahadır Eser, Hasan "Yüksel, Korporatizm, Faşizm ve Solidarizm Kavramları Ekseninde Erken Dönem Cumhuriyet Siyaseti Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2012, 181-200.

⁴⁴ Korporatizm kavramı ekonomide devletçi politikanın eleştirildiği tek parti dönemiyle ilgili kullanılsa da bu çalışmanın kapsamı gereği II. Meşrutiyet döneminde Milli İktisat politikası görüşünü savunan Ziya Gökalp ve Tekin Alp'in yerli burjuva sınıfının olmadığı ekonomik ortamda yabancılara verilen imtiyazlara son verilmesi görüşünün temelini oluşturduğu bir yaklaşımdır.

⁴⁵ Parla, *Türkiye'de Korporatizm*, 112.

⁴⁶ Parla, *Türkiye'de Korporatizm*, 105-107.

edilmez. Bu görüşte ferdi devlet içindeki yeri dâhil oldukları sosyal teşekküller aracılığıyla elde edilebilir. Ferdi için hakları değil, görevleri esastır. Ekonomi politika olarak devletçilikte karşılık bulan korporatizm, kapitalizme karşıdır. Ekonomik açıdan korporatif devlet, en basit tanımı ile korporatif ekonomi sisteminin uygulandığı devlettir. Korporasyonlara dayanan bu model, kapitalist ekonomi modelinin aksayan yanlarını düzeltir.⁴⁷ Devlet, korporatizmde sosyal ve kurumsal hiyerarşinin işlenmesini gözeten ve kollayan bir organdır ve referans noktasına zarar vermesi, olası ekonomik ve sosyal konulara doğrudan müdahale etme hakkını doğurur, bu durumda eşitlik ilkesini gözetmez.⁴⁸

II. Meşrutiyet dönemindeki milli iktisat modeline atfedilen korporatizm ise ekonominin siyasi iktidara tabi kılındığı bir sistem olarak anlaşılmaktadır. Bu dönemdeki milli iktisat tartışmalarında ferdi menfaat ve milli menfaat işlenmiştir. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*'nda "Türk harsına en uygun olan sistem solidarizm, yani tasanütçülüktür. Ferdi mülkiyet, içtimai tasanüte hizmet etmek şartıyla kabul edilebilir. Sosyalistlerin ve komünistlerin ferdi mülkiyeti ilgaya teşebbüs etmeleri doğru değildir. Yalnız, içtimai tasanüde hizmet etmeyen ferdi mülkiyetler varsa, bunlar meşru sayılamaz"⁴⁹ tespitiyle toplumsal mülkiyeti ferdi mülkiyetten üstün tutan görüşünü açıklar ve artı değer toplum adına kullanılması gerektiği, toplumsal servet arttığında halktan vergi almaya da gerek kalmayacağını savunur.⁵⁰ Bu dönemde yabancıların elindeki imtiyazların sona ermesine dayanan ekonomik işleyişte ferdi menfaati eleştirilir, bunun yerine milli menfaatin ön planda tutulması gerektiğine vurgu yapılır. Bu bağlamda İktisadiyat Mecmuası'nın madencilik yaklaşımları da milli menfaatin gözetildiği değerlendirmelerden oluşmuştur. Mecmua yazarları Tekin Alp ve Ziya Gökalp'e göre korporasyon bir meslek birliği olarak değil; devletin ekonomi fonksiyonları üzerinde kamu yararı yönünde kontrolüdür. Korporasyon, devlet mekanizmasını elinde tutan sınıfın ekonomik hayata hâkim olduğu sistem olarak değil, milli menfaatlerin ön planda tutulduğu sistem olarak anlaşılmalıdır.

Farklı ülkelerde, farklı dönemlerde görülen korporatizm uygulamaları türdeş bir nitelik göstermez.⁵¹ Korporatizmin bir alt türü olarak solidarist korporatizm, dönemin dayanışmacı (solidarist) kategorisine uyum sağlamaktadır.⁵² Parla, solidarist korporatizmi korporatizmin iki alt türünden biri olarak tanımlar. Ona göre solidarist korporatizm daha çoğulcu ve ılımlı devletçi, alt türü olan faşist korporatizm ise tekçi ve totaliterdir.⁵³

Korporatizmin meslek grupları dayanışması ve belli grupların ekonomik çıkarlarına dayalı bir yaklaşım olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu bağlamda solidarist korporatizmde bahsedilen mesleki örgütlenmeler, bireyle devlet arasında bir tampon görevi görür.⁵⁴ İktisadiyat Mecmuası Yazarı Ziya Gökalp, korporatist düşünceleri, Durkheim aracılığıyla tanıdı.⁵⁵ Gökalp'in korporatizmi dayandırdığı görüşlerinde Durkheim'ın toplumsal iş bölümü kuramı etkili oldu. Sosyolojik olarak Durkheim'dan esinlenen Gökalp korporatist düşünceleri 1915'te İslam Mecmuası'nda yazmaya başladı. Gökalp'in İktisat Mecmuası'nda madencilikle ilgili yazısı yoktur. Fakat milli iktisatla ilgili yazılarında korporatist düşünceyi ifade eden yazılar yazmış, iktisadi dernekler kurulması gerekliliği yönünde görüş belirtmiştir. Ziya Gökalp *İktisadi Vatanperverlik* başlıklı yazısında Almanya'da List ve Amerika'da John Ray'ın milli iktisat görüşünün oluştuğundan bahsederken, "Yalnız zavallı bizler, İngiliz iktisadının bir firiftesi olarak kaldık" diyerek eleştiri getirir.⁵⁶

İktisadiyat Mecmuası'nda *Türklerde Milli İktisat Devreleri* adlı makalesinde Ziya Gökalp, iktisadın tanımını korporatist görüşe uygun olarak yapar ve toplumda iktisadi kuruluşların dayanışma sağlayacak tarzda birbirleriyle ilişkili ve uyumlu olmaları şeklinde ifade eder. Ziya Gökalp yine aynı makalede Almanya'daki hızlı

⁴⁷ Ayferi Göze, *Korporatif Devlet*, Fakülteler Matbaası: İstanbul, 1968, 7-10.

⁴⁸ G. Gürkan Öztan, "Korporatizm", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Siyasal İdeojiler*, Der. Birsen Örs, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, 528-529.

⁴⁹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Varlık Yayınları: İstanbul, 1918, 162-163,

⁵⁰ Ziya Gökalp, "Türklerin En Zayıf ve En Kuvvetli Noktaları", *Cumhuriyet*, Çınaraltı Konuşmaları, 1924, 33-37.

⁵¹ Makal, *Türkiye'de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları*, 173-199.

⁵² Parla, korporatizmin iki alt türünden bahseder ve solidarist korporatizmi siyasal Kemalizm ile örtüştürür ve otoriterliği, devletçiliği, tek partililiği ve seçiciliği nedeniyle demokratik olduğu savunulamayacak bir siyasal ideoloji ve rejim türü olarak tanımlar. Bkz. Parla, *Türkiye'de Korporatizm*, 10. Parla, sol korporatizm ve liberal korporatizm gibi terimleri kendi içinde çelişkili bulur. Parla'ya göre korporatizm, tanımı gereği anti sosyalist ve anti Marksist'tir. Felsefesi, siyaset ve iktisat anlayışı bakımından anti liberaldir, ancak antikapitalist değildir.

⁵³ Parla, *Türkiye'de Korporatizm*, 8.

⁵⁴ Görücü, *Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika*, 1350.

⁵⁵ Avrupalı korporatist düşünürlerden bazıları Fransız ekonomist Charles Cauwes ve Alman List'tir. Gökalp, bu düşünürlerin liberalizmi eleştiren ulusal ekonomiyi savunan görüşlerinden etkilenmiştir. Bkz. Parla, *Türkiye'de Korporatizm*, 97-98.

⁵⁶ Ziya Gökalp, "İktisadi Vatanperverlik", *Yeni Mecmua*, Sayı. 43, 9 Mayıs 1918, 322-323.

gelişme ve sanayileşmeye atıfta bulunur; "Almanya'da milletin mizacına muvafık (uygun) bir milli iktisat teşkilatı olduğu içindir ki, orada harp zamanında birçok iktisadi güçlüklerle dahiyane çareler bulunabildi. Türkiye'nin istikbali milli iktisattaki derece-i muvaffakiyetine tabidir."⁵⁷

3. İktisadi Dergicilikte İktisadiyat Mecmuası

İktisadiyat Mecmuası 21 Şubat 1916 tarihindeki ilk sayısı ile yayın hayatına başlamış, 20 Aralık 1917 tarihinde 69'uncu ve son sayısı yayınlanmıştır. Mecmua müdürü Celal Sâhir, idare yeri ise önce Sultanhamam'daki Makulyan Hanı, sonra ise Yeni Postahane Caddesi'ndedir.⁵⁸ Mecmuada Adolf Rosenweig, Carl Schaefer, Friedrich Hoffmann, Kautness, Schmidt, Veil gibi yabancı yazarların da makalelerine yer verilmiştir. İktisadiyat Mecmuası'nın başlıca yazarları Ziya Gökalp, Tekin Alp, Galip Haldun, İsmail Rifki, Süleyman Sırrı'dır. Mecmuada bazı yazarların isim yerine harflerin kısaltılmasından oluşmuş mahlas kullandıkları görülür. Bunlar; Cim, Cim Dal, Cim Sin, Mim Sin, Mim Te, Zel gibi kısaltmalardır.

Dergide en çok ziraat haberleri ve makalelerine yer verilmiştir. Ardından ticaret, sanayi, şirketler, milli iktisat, bankalar ve madenlerle ilgili yazılar yer almıştır. Mecmuada çeşitli vilayetlerin haberlerine yer verilirken, en fazla haber ticaret ve ziraatın canlı olduğu İzmir (27) ve Aydın (19) vilayetlerinden yapılmıştır.⁵⁹ Mecmua, Türkçe ve Fransızca yayımlanmış, Osmanlı ve diğer ülkelerden iktisadi haberleri kapsayan bir içerikte hazırlanmıştır. Derginin başyazarı Tekin Alp, ilk sayıdaki yazısında yayın politikasını şöyle açıklamıştır:

"Mecmuamız sütunlarında kemal-i ihtimam ile milli iktisadın ilmi esasları araştırılacaktır. Gerek memleketimizde ve gerek Avrupa'da Türkiye'nin ahval-i iktisadiyesiyle erbab-ı tetkike müracaat edilerek vakıfane yazılar istihsal olunacak ve bu suretle muhtelif fikir ve nazariyelerin meydan-ı aleniye çıkmasına vesile ihzar edilmiş olacaktır. Mecmuamızın en mühim vezaifinden biri de ziraat, ticaret ve sanayimizin hakiki hal-i hazırını malumat-ı ihesaiye ve bunlara müstenit mütalaat ve isidlat ile meydana çıkarmaktan ibarettir. Teceddüde doğru adım atmak için evvel emirde mevcudu layığıyla bilmek lazımdır. İslah için noksanı bilmek, tedavi için hastalığı teşhis etmek nasıl zaruri ise iktisadiyatta terakki ve teali için de evvel emirde hal-i hazır keşf ve tayin etmelidir."⁶⁰

Tekin Alp, İktisadiyat Mecmuası'nın 8 Şubat 1331 /21 Şubat 1916 tarihli ilk sayısında yayınlanan *Mecmuamızın Mesleği, Milli İktisada Doğru*⁶¹ başlıklı yazısında milli iktisadın önemini "...hazain-i maneviyyenin birliği milli hars ile kaim olduğu gibi, menafi-i maddiyede iştirak da ancak milli iktisatla vücut bulur" ifadesiyle vurgular. Alp, başlangıç yazısında milletin ortak maddi çıkarlarının şuurlu bir hale gelmesi durumunda iktisadın kalkınacağını belirtir ve bu sonuca ulaşmak için milli iktisadın esaslarının tespit edilmediği, iktisadın yükseltilmesi için milli cemiyetin harekete geçirilmediği eleştirisini yapar.⁶²

Milli cemiyetin harekete geçirilmesi vurgusunda solidarist (tesanütçü) ve korporatist yaklaşımı ifade eden Alp, milletin iktisadi hayattan haberdar olması, dolayısıyla katılması yönünde basına da görev düştüğünü vurgular:

"...Toprağımızda en ziyade neler yetişiyor? Madenlerimiz, ormanlarımız ne halde bulunuyor? Bütün vücuda usare-i hayat nakleden kan damarlarına benzeyen şimendifer hudutu ile sair vesait-i nakliye bizde neden geri kalıyor? Anadolu'nun birçok münbit ve feyyaz noktalarında neden manhsulât-i arziyemiz çürüyüp mahvoluyor? Sermayelerin vasita-i tedavülü olan bankalardan, erbab-ı say u amelin en büyük istinatgahı olan kooperatiflerden, sigortalardan ve daha bunlar gibi içtimai müesseselerden neden layığıyla istifade olunamıyor? Az çok sermayeye malik olan erbab-ı yesarımız niçin memleketin teşebbüsât-ı sınaiesine lakayd kalıyor? Bütün bu gibi mesail matbuatımızın sütunlarında yer bulamıyor, ahali bunlardan bittabi bihaber kalıyor?"⁶³

⁵⁷ Ziya Gökalp, "Türklerde Milli İktisat Devreleri, *İktisadiyat Mecmuası*, Sayı 44, 8 Mart 1333/8 Mayıs 1917.

⁵⁸ İktisadiyat Mecmuası'nın tüm sayıları için bu çalışmada Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi ve Milli Kütüphane'den yararlanıldı. Tüm sayıların bir arada bulunmadığı İktisadiyat Mecmuası'nın incelenmesinde ayrıca dergi üzerine yapılan lisan üstü çalışmalardan ve yayınlardan da faydalanıldı. Bkz. Dr. Murat Koraltürk, "İktisadiyat Mecmuası ve Dizini" *Kebikeç Dergisi*, Sayı 11, Ankara, 1997, 295-332. Mehmet Cebeci, *Milli İktisat Düşüncesi ve İktisadiyat Mecmuası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997. *Muharrem Duş, İktisadi Düşünce Tarihimizde İktisadiyat Mecmuası'nın Önemi*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

⁵⁹ Duş, *İktisadiyat Mecmuası'nın Önemi*, 70, Koraltürk, *İktisadiyat Mecmuası Dizini*, 298.

⁶⁰ Tekin Alp, "Mecmuamızın Mesleği, Milli İktisada Doğru", *İktisadiyat Mecmuası*, 1/1, 8 Şubat 1331/1916, 1-2

⁶¹ Tekin Alp, *Milli İktisada Doğru*, 1-2. Koraltürk, *İktisadiyat Mecmuası Dizini*, 300-304.

⁶² Alp, *Milli İktisada Doğru*, 2.

⁶³ Tekin Alp, "Milli İktisada Doğru", *İktisadiyat Mecmuası*, sayı 1, 8 Şubat 1331/21 Şubat 1916, 1-2.

Tekin Alp, yazısında madenlerin, ormanların, demiryollarının durumu, tarım arazilerinin verimsiz kullanılmaması; bankalar, kooperatifler ve sigortalar gibi kurumlardan en verimli şekilde yararlanılması gerekliliği görüşüyle, bu alanlardaki meselelerin duyurulup tartışılacağı yer olarak iktisadi yayınları adres göstermiştir. İyileştirme için öncelikle eksikliği bilmek gerekliliğine vurgu yapan Alp, yazısında basın bu konudaki önemine de dikkati çekerek iktisadi kalkınmada Almanya'yı örnek olarak göstermiş, bu ülkede iktisatta her şeyin milli bakış açısından muhakeme olduğunu ifade etmiştir. Alman hayatında her hususta milliyet hakim olduğu için iktisatta da milli bakış açısından muhakeme olduğuna dikkati çeken Alp'e göre bizim de yükselmemiz için Almanların kırk elli senede iktisat dünyasında geçirdikleri safhalar tetkik edilmelidir.⁶⁴

Alman milli iktisadının dayanağı List'in ekonomi esasları, Tekin Alp tarafından da hayranlıkla benimseniyordu. Tekin Alp, List'i "milli kahraman, milli iktisatçı ve ikinci Bismarck" olarak tanımlıyordu.⁶⁵ List'in birey ve insanlık arasında ulus gerçeği, ortak çıkar uğruna bireyin özveride bulunması gerekliliği, milli iktisat için milli şuur şartı gibi ekonomik öğretileri Tekin Alp ve Ziya Gökalp tarafından benimsenmişti. İktisatta ulusalcılık ve dayanışmacılık görüşünü benimseyen Tekin Alp ve Ziya Gökalp, ekonomide bireycilikten ziyade millet gerçeğine ulaşılması gerekliliği konusunda yazılar kaleme alıyorlardı. Tekin Alp, Yeni Mecmua'da "Tesanütçülük" adıyla bir yazı dizisi hazırladı. Yazılarında sınıf çatışmasının toplumsal dengeyi bozma tehlikesine dikkati çeken Tekin Alp, solidarizmi sosyalizm ve kapitalizmin aşırılıklarından sıyrılmış bir ideoloji olarak değerlendiriyordu. Tekin Alp, bu yönüyle solidarizmi sınıf çatışmalarının karşısında bir tedbir olarak düşünüyordu.⁶⁶

3.1. Mecmuada Madencilik Makaleleri

Yazarlarının solidarist düşünce bağlamında makaleler kaleme aldığı İktisadiyat Mecmuası'nda memleketin en büyük sermayelerinden biri olarak değerlendirilen madenler konusuna da değiniliyordu. Mecmuanın yayın hayatı boyunca madencilikle ilgili 3'ü makale, 38'i haber olmak üzere 42 yazı kaleme alındı.⁶⁷ Diğer konularla kıyaslandığında, derginin yayın politikasında madencilğe verilen önem dikkati çekmektedir. Dergide en fazla işlenen konu 118 makale ve haberle ziraat iken, şirketler konusundaki 58, sanayi ile ilgili 36 ve bankalar hakkındaki 35 haber ve makaleyi madencilik izlemiştir.⁶⁸ İktisadiyat Mecmuası'nın madencilik politikasına yaklaşımını yansıtan makaleler üç adettir. Bunlardan kronolojik sıraya göre ilki M.S. imzalı yazıdır. İkinci köşe yazısı 10. sayıda Yeni Maden Nizamnamesi başlıklı yazıdır. Madencilikle ilgili üçüncü ve son makaleyi Tekin Alp, "Madenlerimiz" başlığıyla yazmıştır.

3.1.1. "Memleketimizde Madenler"

İktisadiyat Mecmuası'nda madenlerle ilgili ilk makale 6 Mart 1916 tarihinde yayınlanan "*Memleketimizde Madenler*" başlıklı M.S. imzalı yazıdır. Bu makalede madenlerin önemli bir ayrıcalık olduğu, fakat bu hazineyi layıkıyla istifade edilmediğinden bahsedilerek, Tekin Alp gibi taharri (maden arama) ruhsatnamelerinin kötüye kullanıldığına dikkat çekilmiştir. Yazıda aldıkları ruhsatlarla ciddi tahribat yaparak madeni keşfedenlerin işletme aşamasına gelmeden spekülasyona yöneldikleri yazılmıştır. Bu makalede Maden Nizamnamesi, taharri, imtiyaz ve madende üretime geçilmesi safhaları yönünden analiz edilerek, belirsizlikler eleştirilmektedir. Maden Nizamnamesi ile ilgili eleştirilerin üretim kapasitesinin kullanılmaması ve bu değerli kaynaktan memleketin faydalanmaması yönünde olduğu dikkate alındığında, bu yazıda da yine solidarist (dayanışmacı) bir yaklaşım görülür.

Bu makalede, maden imtiyazlarının sermaye erbabı ve liyakat sahibi olanların eline geçse bile diğer içtimai ve iktisadi şartları taşımadıkça fayda sağlanmayacağı görüşü savunulur. Örnekle de madenler için nakliye yolunun bulunması gerekliliği esas koşul olarak belirtilir. Bu doğrultuda trenler madenin nakline hizmet ettiği gibi, maden de tren yolu inşasına vesile olur. Yazıda Almanya ve Fransa'dan örnek verilerek madenlerin merkeze mutlaka trenle iskelelere taşındığından bahseder. Yazar, eski Maden Nizamnamesi'ni eleştirerek; ruhsatname sahiplerinin, madenin kendilerine teslim edilmesinden iki sene zarfında imalata başlamaları hükmüne değinmiş, bu mecburiyete rağmen imalatına başlanmamış madenin teslimini eleştirmiştir. Madenin imali sürecine de

⁶⁴ Alp, *Milli İktisada Doğru*, 2.

⁶⁵ Tekin Alp, "Milli İktisat", *İslam Mecmuası*, Sayı 22, 12 Şubat 1330/25 Şubat 1915, Zafer Toprak, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, 13-15.

⁶⁶ Serdar Sağlam, *Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat*, 73. Tekin Alp, "Tesanütçülük, Tesanütçülüğün Gayesi", *Yeni Mecmua*, Sayı 43, 9 Mayıs 1918, 335-337.

⁶⁷ Duş, *İktisadiyat Mecmuası'nın Önemi*, 70.

⁶⁸ Koraltürk, *İktisadiyat Mecmuası Dizini*, 298.

değinen yazar, madenin uzun planlardan sonra işletilmesi, disiplinli ve her türlü tedbirin alındığı bir süreçte imale geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu şartlara uygun bir şekilde başarıyla neticelenen madencilik faaliyetleri yapılabilir.

3.1.2. “Yeni Maden Nizamnamesi”

İktisadiyat Mecmuası'nın 4 Mayıs 1916 tarihli 10. sayısında madencilikle ilgili *Yeni Maadin Nizamnamesi* başlıklı, isimsiz bir makale yer almaktadır. Madencilik ile diğer sektörler arasında farklılıklar olduğu belirtilerek başlayan makaleye göre; madenler sanayinin dayanağını oluşturur. Farklı sanayi hammaddelerinin aksine maden, bir gün bitmek ihtimaline maruzdur. Bu sebeple madenin mülkiyet ve tasarrufu sıradan haklar konusu değil, devlet hakları meselesidir.

Maden Nizamnamesi'ni ele alan yazı, derginin memleketteki maden politikalarını değerlendirir, eski ve yeni maden nizamnamelerini kıyaslar. Bu kıyaslamada, eski maden nizamnamesinin ferde haksız ayrıcalıklar veren yanlarını eleştirir, yeni kanunun kamu yararını koruyan ve devlete müdahale hakkı veren taraflarını över. Bu yönüyle, yazarı belirtilmeyen bu makaledeki himayeci ve solidarist iktisadi yaklaşım kendini gösterir. Bu yazı, dergi yazarlarının solidarist bakış açısını kapsayan fikirleri yansıtır. Madenin mülkiyetinin ve tasarrufunun bireysel olarak kabul edilmediği bu yaklaşım, Ziya Gökalp'in bireyin üretim araçlarını verimli kullanmadığı durumlarda devletin müdahale etmesi gerektiği görüşüyle örtüşür. Gökalp'e göre bireyler, üretim araçlarında tasarruf sahibidir, devlet ise gerek görürse üretim araçlarını istimlak edebilir.⁶⁹

Madenin mülkiyetinin kime ait olacağı ve mülkiyet şartlarının tartışıldığı bu yazıda imtiyaz sahibinin hak ve görevleri, alınacak vergilerin mahiyeti, arazi sahibiyle imtiyaz sahipleri arasındaki ilişkinin nelerden ibaret olacağı, madenin usulüne uygun olarak imal edilmesi için ne tür teftişlerin yapılacağı gibi konular devletin bakış açısından hallolmalıdır. Bunları alelade hukuk kurallarına tabi etmek madenin önemini ve iktisadi hayattaki görevini takdir etmemek demektir. Makaleye göre yürürlükte olan maden nizamnamesi bu konuları halletmeye çalışmıştır fakat birçok eksikleri vardır. Bu nizamnamenin takip ettiği esaslar, kamu yararının korunması açısından yetersizdir. Makalede nizamnamenin esaslarının kamu yararını koruma açısından ele alınması, solidarist yaklaşımla örtüşür. Yazıda nizamnamenin taharri işlemleri tek tek yazılarak kamu faydası açısından olumsuzlukları ifade edilir. Buna göre mevcut nizamname gereğince maden arama hakkı, ruhsatname ile kazanılmaktadır. Ruhsatname ise vali tarafından verilip Maden Nezareti'ne gönderilir. Nezaret bu talebi reddedemez. Valinin verdiği ruhsatname aleyhinde Meclî-i Vükelâ'ya durumu bir şikâyet olarak sevk eder. Bir kere maden arama iznini mutlaka almak uygun değildir. Çünkü bulma hakkı kayıt kabul etmez. Fakat bu hakkın kullanılması, diğer hakları iptal edecek bir mahiyet alırsa devlet buna müdahale eder.

Makaleye göre, isteyen herkes kendi arazisinde maden arayabilir veya sahibini razı ettiği arazide ruhsatnameye gerek kalmaksızın maden arayabilir. Fakat bir arazide maden arandığından hükümeti haberdar edilmelidir. Arazinin sahibi maden aranmasına razı olmazsa, izin konusuna kamu yararı açısından bakılması gerektiğini ifade eden yazar, bu yaklaşımla da döneminin tesanütçü ve korumacı iktisadi görüşünü yansıtır. Yazar, devletin maden aranmasına kamu yararını gözeterek izin verdiği durumda, arazi sahibinin karşı çıkmasının da önüne geçileceği görüşündedir. Yazıda önceki nizamnamenin madenin mülkiyetinin bulana ait sayması şiddetle eleştirilir ve bu durum mantığa aykırı kabul edilirken, yeni nizamnamenin bu eksikliği giderdiği belirtilir. Bununla beraber madeni bulana teşvik konusu da işlenerek, bulanın masrafına karşılık bir miktar tazminat veya bulunduğu maden oranında bir pay alabileceği önerilir. Fakat madeni bulana ayırım yapılmaksızın madenin mülkiyeti verilirse, bu durumun iktisaden zararlı sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekilir.

Madeni bulmak sanatı ile işletmek sanatının birbirinden farklı olduğu vurgulanarak, birincisi için gerekli vasıflara sahip olanın, ikincisi için de ehil olduğunun kabul edilmeyeceği belirtilir. Bu görüşe göre madeni bulmak ve işletmek birbirinden tamamen ayrı tecrübeleri gerektirir. Bu nedenle madenin işletmesinin her halde bulana verilmesi kamu yararı açısından mahzurlu görülür. Madenin mülkiyetinin bulana ait olmasının mahzurları Prusya örneği ile daha çarpıcı hale getirilmeye çalışılır. İlgili bölüme göre, Prusya 1865 maden kanunu ile madenin mülkiyetini bulana verdi ve kısa zamanda bir şirket, Prusya madenlerini bularak elinde toplamaya

⁶⁹ Zafer Toprak, “II. Meşrutiyet'te Toplumsal Proje: Tesanüd, Meslek ve Milli İktisat”, *Osmanlı*, cilt 3: İktisat. Ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, 571-586.

başladı. Bu durum karşısında hükümet telaşa düşerek bu sorunu düzeltti. Bu yönüyle zararları daha önceden tartışılan maden sektöründeki tekelleşme sorununa dikkat çekilir.⁷⁰

İktisadiyat Mecmuası'ndaki bu isimsiz yazı, Maden Nizamnamesi'nin milli iktisada olumlu katkı sağlayacak bir yönünden de bahseder. Buna göre o zamana kadar bir madenin imtiyazını alan, senede iki ton maden çıkararak madeni imal etmiş sayılıyor ve imtiyazı feshedilmiyordu. Bu şekilde madenler atıl bir şekilde Avrupalıların veya yetersiz kişilerin elinde kalarak memleket bu servet kaynaklarından mahrum oluyordu. Yeni maden nizamnamesinin kabul ettiği esasların bütün bu zararlı sonuçları bertaraf edecek mahiyettedir.⁷¹ Bu bakımdan yeni maden nizamnamesi, memleketin maden kaynaklarından mahrum edilmeyip faydalanılması yönündeki değişikliklerle olumlu değerlendirir.

3.1.3. Tekin Alp: "Madenlerimiz"

İktisadiyat Mecmuası'nın başyazarı Tekin Alp, derginin 8 Şubat 1917 tarihli 41. sayısında "*Madenlerimiz*" başlıklı bir makale yazdı. Tekin Alp, yazısına madenleri milli iktisadın en esaslı, en hayati meselelerinden biri ve üretim kaynaklarımızdan en mühimi olarak tanımlayarak başlar. Ümitsizlik verici bir halde bulunan milli serveti artırmak ve her yıl endişe verici büyük açıklarla kapanan dış ticarete dengeyi sağlayabilmek; iktisadi açığı acilen kapatmaya yetecek yegâne servet kaynağı ve hazinesi olan madenlerden ibarettir. Fakat maden meselesine gereken önem verilmemiş ve bu sınırsız kaynaklarımızdan yararlanmak için yeterince gayret gösterilememiştir. Tekin Alp, Türkiye maden gelirlerinin istatistiğini verdiği yazısında keşfedilen 600, imtiyazlı 150 ve arama ruhsatlı 200'ü aşkın maden olmasına rağmen, ancak 94 madenin üretimde bulunmasını eleştirerek, büyük ölçekte üretim yapan madenlerin sayısının ise 10'u geçmeyeceğine vurgu yapar. Yazar, bu durumu son derece üzücü olarak değerlendirirken, milli iktisadın içinde bulunduğu vaziyet dikkate alındığında madenlerin atıl kalmasını eleştirir.

Tekin Alp, milli iktisatla madencilikliği bağdaştırarak, bir memlekette sanayinin gelişmesi neye bağlı ise; madencilikğin yükselmesini de aynı şartlara bağlar. Sanayinin aşağı halde kalması tabii görülürse madenlerin işletilememesini de olağanüstü bir durum olarak değerlendirmeyiz. Tekin Alp, milli iktisat görüşü çerçevesinde asırlardan beri devam eden kapitülasyonlar ve bu gibi kötü siyaset sonucunda milletin fertlerinde sermaye oluşmadığını, köylülerin alın teri dökerek meydana çıkardıkları servetlerin yabancıların kendi tarafına çekmesi için mütemediyen Avrupa'ya gittiğini, memlekette küçük ve büyük sermayenin oluşmasına meydan kalmadığı görüşündedir.

Tekin Alp'in bu yazısındaki değerlendirmesine göre, milli menkul sermayenin yokluğundan dolayı memlekette yollar ve nakliye vesaitleri meydana gelmemiş ve milletin irfan seviyesini yükseltmemiş, bundan dolayı zirai ve sınai kuvvetler gelişmemiştir. Tekin Alp'e göre madencilikğin ilerlememesinin sebeplerden birisi de bu alanda faaliyet gösterenlerin yetersizliği ve yanlış telakkileridir. Madencilikle uğraşanların yegâne gayesi bir arama ruhsatı elde edip, birden bire zengin kesilmek için ruhsatları bir Avrupa şirketine devir ve havale etmektir. Madeni bizzat işletmeyi kimse düşünmez.⁷² Yazısında arama ruhsatı elde edilmesine rağmen işletme imtiyazı alınmamasının sebebinin de irdeleyen Tekin Alp, bu durumun madende cevher bulunmamasından kaynaklanmadığı görüşündedir. Çünkü geniş ölçekte cevherin bulunup bulunmadığını tayin etmek ayrıntılı kazı ve imalatla mümkündür. Hâlbuki taharri ruhsatnamelerini elde eden kişilerin hiçbiri bu hafriyatı yapmazlar ve yapacak güçte de değillerdir. Yüzeysel kazının sonucu, ruhsatnamenin verilmesinden önce belli olur, eğer cevher varsa ruhsatname çıkarılır. Sahibi ise iki sene zarfında imalata geçmeyip yabancı şirketlerin idarelerinde tellallık etmekle vakit geçirirler. İki senenin sonunda ise hazine hayalleri yerini boşluğa bırakır. Aslında taharri sahiplerinin bu şekildeki faaliyetleri hepten boşuna değildir. Taharri faaliyetleri, madenlerin yerlerinin belirlenmesi açısından verimlidir.

Tekin Alp de diğer isimsiz yazıdaki gibi arama ruhsatnamesinin elde edilmesinden sonra imtiyazın alınmamasını eleştirerek bunun sebebinin ilgili yerde cevher yokluğu olmadığını belirtir. Yazar, arama ruhsatnamelerinin

⁷⁰ Osmanlı ekonomisinin Avrupa ile bütünleştiği, yabancı sermayedarın Osmanlı topraklarında fırsatlar yakaladığı XIX. yüzyılın son çeyreğinde maden sektöründe bazı isimlerin tekelleşmesi dikkat çekicidir. Bu konuda yapılmış bir çalışma için bkz. Reyhan, Cenk, Serap Taştekin, "Emperyalizm Çağında Osmanlı İmparatorluğu'na Sermaye İhracı: Krom Madeni İmtiyazları", Memleket Siyaset Dergisi, 34, 2020: 337-372.

⁷¹ İsimsiz, *İktisadiyat Mecmuası*, sayı 10, 2.

⁷² Tekin Alp, yazının bu bölümünde ilerde yayınlanacak bir cetvelde Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden yüzlerce taharri ruhsatnamesi alındığını ve bunların yalnızca %10'unun elli liralık harcı verip imtiyaz sahibi olduğunu belirtmiştir.

yabancı şirketlere gitmesini eleştirdiği bu yazısında, madenciliğin ilerlemesine engel olan sebeplerden birisinin de bu işle meşgul kişilerin yanlış kanaatlerinden kaynaklandığı tespitini yapar. Servet ümitlerini piyangodan kazanca bağlayacak kişiler gibi, madencilikten de birdenbire zengin olmayı hayal eden yüzlerce kişi vardır. Bu kişiler madencilik sektöründe bulunmasaydı, sermaye erbabı için fırsat doğabilirdi.

Tekin Alp, memleketin menfaatinin madenin keşfinde değil, imalinde olduğunu vurgular. Tekin Alp'e göre keşfedilen madenler işletilirse maden servetimiz yeterince istifadeye açılmış olur. Son dönemlerde bütün iktisadi hayatta oluşan uyanış sayesinde madencilikte de yeni bir faaliyet dönemi başlamıştır. Yazarın sektörle ilgili tespitine göre, hükümet bir yandan maden imalâtını düzen altına almak için yeni bir nizamname düzenlemektedir, diğer yandan milletin medarı iftiharını olan müesseselerde maden işletilmesini temin etmek için çabalamaktadır.

3.2. Madencilikle İlgili Haberler

İktisadiyat Mecmuası'nın tüm sayıları incelendiğinde, madencilikle ilgili haberlerin içeriğinin çoğunlukla arama (taharri) veya işletme ruhsatı olduğu dikkati çeker. Madenlerin bölgeleri ve yerleri verilerek ruhsatlarının verildiği yazılır. Madenlerin ruhsatnamelerini alanların isimleri ve madenin bölgesinin yazıldığı haberler, maden ihalelerini takip edenler için bir başvuru kaynağı vasfını taşımaktaydı. Mecmuada özellikle imtiyaz fermanları çıkan madenlerin isimlerinin verildiği ilan türünde haberler yer almaktadır. İmtiyaz haberlerinde madenlerin bulunduğu mevki, madenin türü ve imtiyaz sahipleri yazılıydı.

Maden ruhsatnameleriyle ilgili haberlerin içeriğinde ise arama ruhsatnamesi alan şahıslar, bu kişilerin arayacakları maden türü ve madenin mevkiinin bulunduğu yer ile ruhsatnamenin geçerlilik süresi bulunuyordu. Bazı haberlerde "*...Denizli'de zahiren çıkarılan krom madeni 99 sene müddetle talibine ihale edilmiştir*" türünde genel bir bilgi verilerek imtiyaz hakkını alan şahıs ya da ortaklarının ismi yazılmıyordu. Arama ruhsatı veya işletme imtiyaz hakkı verilen madenlerin yanı sıra imtiyaz fermanları feshedilen madenler de haberlerde duyurulmaktaydı. İktisadiyat Mecmuası'ndaki maden haberlerinin başlıkları ve yayımlandıkları sayılar ve tarihleri şöyledir:

- 1- 1332 Senesi Nisan ve Mayıs Aylarında İmtiyaz Fermanları Çıkan Madenler, 1/17, 9 Haziran 1332/22 Haziran 1916, 7.
- 2-1332 Nisan ve Mayıs Aylarında İmtiyaz Fermanları Feshedilen Madenler, 1/17, 9 Haziran 1916, 7.
- 3- Adem-i İmaline veyahut Fermanın Vaktü Zamanıyla Alınmasına Mebni Ziraat ve Ticaret 4-Nezareti Tarafından Fesh Olunan Madenler", 1/2, 22 Şubat 1331/6 Mart 1916, 8.
- 5- Ağaçlı Madenini Ziyaret: 3/68, 8, 22 Teşrin-i sani 1333/22 Kasım 1917.
- 6- Almanya'ya Maden Amelesi İzamı: 2/50, 29 Mart 333/1917, 8,
- 7- Almanya'ya Maden Amelesi: 3/64, 14 Eylül 333/1917, 8.
- 8- Balkan Kömür Şirketi, 1/17 (9 Haziran 1332/22 Haziran 1916), 6.
- 9- Beyrut ve Havalisi Petrol Madenleri, 1/20, 30 Haziran 1332/13 Temmuz 1916, 8.
- 10- Demirhaneler, 1/39, 12 Kanun-i Sani 1332/25 Ocak 1917, 8.
- 11- Kükürt Fabrikası, 1/19, 23 Haziran 1332/6 Temmuz 1916, 6.
- 12- Maadinin İşletilmesi, 1/15, 26 Mayıs 1332/15 Haziran 1916, 7.
- 13- Macar Petrol Şirketi, 1/18, 16 Haziran 1332/29 Haziran 1916, 8.
- 14- Maden İhalesi: 2/52, 19 Nisan 333/1917, 7-8.
- 15- Maden İhalesi: 1/30, 6 Teşrin-i Evvel 1332, 19 Nisan 1916, 7-8
- 16-Maden Keşfi: 1/30 6 Teşrin-i Evvel 1332/19 Ekim 1916, 5-6⁷³
- 17- Maden Ruhsatları 1/22, 21 Temmuz 1332/3 Ağustos 1916, 7.
- 18- Maden Ruhsatnameleri: Sayı 22, sayfa 7 1/22, 21 Temmuz 1332

⁷³ Bu haberde Bornova'da çimento yapmaya elverişli bir maden keşfedildiği ve ileri gelen zenginlerden birkaçı tarafından bu madeni işletmek için bir şirket kurulduğu yazılmaktadır. Bu madenin, Avrupa'dan gelen çimentolardan daha kuvvetli ve daha iyi mal çıkaracak kadar kıymetli olduğu belirtilmektedir.

- 19- Maden Ruhsatnameleri: Sayı 22, sayfa 7 1/22, 21 Temmuz 1332
- 20- Maden Ruhsatnameleri 1/41, 26 Kanun-i sani 1332/8 Şubat 1917, 6;2/50 29 Mart 333/1917, 6. 2/50, 29 Mart 1333/1917, 6.
- 21- Maden Ruhsatnameleri: Denizli'de zahiren çıkarılan krom madeni 99 sene müddetle talibine ihale edilmiştir.
- 22- Madencilik Talimi İçin, 2/57, 7 Haziran 333/1917, 7.
- 23- Madenlerimiz, 1/32, 20 Teşrin-i evvel 1332/2 Kasım 1916, 8. ⁷⁴
- 24- Madenlerimiz: Ahiren Meriyeti Tasdik Olunan Maadin Ruhsatnameleri, 2/62, 16 Ağustos 333/1917, 7-8.
- 25- Madenlerimizi Tetkik, 1/22, 21 Temmuz 1332/3 Ağustos 1916, 5.
- 26-Madensuyu İmtiyazı, 1/20, 30 Haziran 1332/13 Temmuz 1916, 8.
- 27- Meyankökü Mahsulü 3/63 30 Ağustos 333/1917, 2-5,
- 28- Nikel Madeni Hakkında 1/24, 7 Ağustos 1332/20 Ağustos 1916, 7.
- 29- Nikel Madeni 1/22, 21 Temmuz 1332/3 Ağustos 1916, 6.
- 30- Kömür Madeni, 1/23, 8.
- 31- Akhisar civarında keşfedilen kömür madenin ruhsatnamesi taliplerine verilmiştir.
- 32- Petrol Madeni İmtiyazı, 1/43, 1 Mart 1332/1917, 8.
- 33- Petrol Yerine Kömür Gazı, 1/24 7 Ağustos 1332/20 Ağustos 191, 7.
- 34-Son İki Hafta Zarfında İmtiyazı Verilmiş Madenler, 1/19, 23 Haziran 1332/6 Temmuz 1916, 7.
- 35- Suriye Petrolleri, 1/10 21 Nisan 1332/4 Mayıs 191, 7-8.
- 36- Şubat Ayı Zarfında İmtiyazı Fesholunan Madenler,1/4, 7 Mart 1332/20 Mart 1916, 7.
- 37- Taş Ocağı Küşadına Ruhsat, 2/52, 19 Nisan 333/1917, 8.
- 38- Yeni Maden Nizamnamesi Hakkında Esbab-ı Mucibe Layihası 2/44-48, 8 Mart 1333/1917, 13-17.

Sonuç

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren benimsenen liberal iktisadi yaklaşım, bu alandaki yayınlarda işlendi. Tanzimat dönemi iktisat kültüründe, Avrupa'dan tercüme edilen yayınların etkisi görüldü. Ticaret serbestisini savunan yazarlar Osmanlı ekonomisinin dünya ile bütünleşmesini savunarak, yabancı sermayeye karşı çıkmadılar. İktisadi yayınlarda ekonomik serbestiyet yanlısı görüşlerin karşısında daha sonra himayeci yaklaşım ve dünya savaşıyla beraber milli iktisat görüşü kuvvetlenmeye başladı. Başta milli iktisat görüşünün savunucularından Parvus Efendi olmak üzere pek çok yazar, Avrupa sermayesine karşıt bir söylem geliştirdi. Avrupa sermayesine karşıtlık, beraberinde milli burjuvazi önerilerini getirdi.

1916-1917 yılları arasında 69 sayı olarak yayın yapan İktisadiyat Mecmuası'nda da milli iktisat politikasıyla örtüşen yayınlar yapıldı. Mecmuanın yazarları, milli burjuvazi ve tesanütçülük olarak da tanımlanan solidarist yaklaşımla, dayanışmacı ve halkçı anlayışı benimsediler. İktisat Mecmuası'nın yazarlarından Ziya Gökalp, Türklere özgü karma bir iktisat modeli sundu. Ziya Gökalp, devletin ekonomiye işletmeci ve sermayedar olarak katılması gerektiği görüşünü savundu ve toplum menfaati temelli korporatist yaklaşımı benimseyen makaleler kaleme aldı. Ekonomide devlet müdahaleciliğini kabul eden solidarist korporatist görüş, sonraki dönemlerde faşizmin daha hafif bir yaklaşımı olarak değerlendirilse de, İktisadiyat Mecmuası'ndaki madencilik yazılarında madenlerin şahıs mülkiyetinden alınarak tamamen devlet eliyle işletilmesi gibi otoriter bir yaklaşım benimsenmedi. İktisadiyat Mecmuası'ndaki maden siyaseti yaklaşımları, daha ziyade devleti ve kamuyu zarara uğratacak serbestilere nizamnameler yoluyla müsaade edilmemesi yönündeydi.

Derginin başyazarı Tekin Alp'in solidarist görüşlerinin milli iktisatla ayrıştığı temel nokta; milli iktisat politikasının yeterince tesanütçü olmamasıydı. Tekin Alp, *Madenlerimiz* başlıklı makalesinde arama ruhsatnamelerinin yabancı şirketlere satılmasını eleştirdi. Makalede madenlerin verimli şekilde işletilmesi

⁷⁴ Bu haberde Bağçecik mevkihlerinde bulunan linyit, antrasit, asfalt, petrol, zift, neft madenleri ile Akçaçınar Bağçecik mevkihlerindeki linyit, taş kömürü, zift, antrasit, neft ve asfalt madenlerinin imtiyazlarının verildiği ve madenlerin işlenmeye başlandığı yazmaktadır.

SOLİDARİST KORPORATİST DÜŞÜNCE BAĞLAMINDA İKTİSADİYAT MECMUASI'NDA MADENCİLİK YAKLAŞIMLARI

halinde milli servetten faydalanılacağı, Avrupalı şirketlerin bu sektörde etkisinin devam etmesinin yerli sermayeye faaliyet alanı bırakmadığı görüşü belirtildi. Dergide yazarı açıklanmayan *Memleketimizde Madenler* başlıklı makalede maden arama ruhsatlarının kazanılmasındaki spekülasyona vurgu yapıldı. Bu yazıda madenlerin kapasitesinin altında üretim yapması ve atıl kalması solidarist yaklaşımla eleştirildi.

Yeni Maden Nizamnamesi başlıklı yazı ise korporatist yaklaşımla, madenin mülkiyet ve tasarrufunu sıradan haklar değil, devlet hakları meselesi olarak ele aldı. Makaleyi kaleme alan yazar, Ziya Gökalp'in görüşleriyle örtüşen bir yaklaşımla madenlerin kullanılmasında tekele yol açacak uygulamaları eleştirir, Yeni Maden Nizamnamesi'nin milli iktisada katkı sağlayacak olumlu yönlerini över. Dergideki madencilik haberleri ise çoğunluğunun imtiyazı veya taharri hakkı verilen madenler veya yeni keşfedilen madenlerle ilgilidir.

İktisadiyat Mecmuası'nda gerek isimsiz makalelerin, gerekse Tekin Alp'in madenlerin kamu yararı gözetilerek değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapan yazılarının, solidarist düşünceyle örtüşmesi dikkati çeker. Dönemin dayanışmacı milli iktisat yaklaşımı, bu makalelere yansımıştır. İktisadiyat Mecmuası yazarları, iktisadi hayattaki öncelikli kamu yararı savunularını, madencilik alanındaki yazılarında da ifade ettiler. Makalelerde dönemin Maden Nizamnameleri, olumlu yeniliklerinin yanı sıra, milli ekonomi politikasına mahzurlu görülen yönleriyle de ortaya konuldu. Solidarist ve korporatist yaklaşım çerçevesinde, madenlerin devlet eliyle işlenerek ülkenin faydasına olacak şekilde tasarruf edilmesi, yazarların genel görüşü olarak dikkat çekti.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Ahmet Mithat Efendi. *İktisat Metinleri*. Sadeleştirenler: Erdoğan Erbay, Ali Utku. Konya: Çizgi Kitabevi, 2005.

Akçura, Yusuf, "Geçen Yıl: 1329 Senesinde Türk Dünyası", *Türk Yurdu*, Cilt 6, 63. 2 Nisan 1330, 1914, 262.

Bürüngüz Mehmet Refik. *Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sömürgecilik ve Emperyalizm Algıları*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Cebeci, Mehmet. Milli İktisat Düşüncesi ve İktisadiyat Mecmuası. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.

Çağman, Ahmet, "Mithat Efendi'nin Ekonomi Politik Adlı Eserinde İktisadi Serbestiyet ve Korumacılık Düşünceleri", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Güz/2017: 31-48.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye Ekonomisinin Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

Duş, Muharrem. *İktisadi Düşünce Tarihimizde İktisadiyat Mecmuası'nın Önemi*. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

Eroğlu Nazmi, "Mehmet Cavid Bey'in İktisadi Görüşleri", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2. 2002: 163-183.

Eser, Bahadır, Yüksel Hasan, "Korporatizm, Faşizm ve Solidarizm Kavramları Ekseninde Erken Dönem Cumhuriyet Siyaseti Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 8, 16. 2012: 181-200.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat ve İhtimaiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul: Akgün Matbaası, 1946.

Georgeon, François. *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Gökalp, Ziya, "Millet Nedir, Milli İktisat Nasıl Vücuda Gelir", *İktisadiyat Mecmuası*, Sayı 35, 24 Teşrin-i sâni 1332/7 Aralık 1916:1-3

Gökalp, Ziya, "İktisadî Mucize", *Küçük Mecmua*, Sayı 23, 30 Teşrin-i sâni 1338/30 Kasım 1922: 1-3.

Gökalp, Ziya, "Türklerin En Zayıf ve En Kuvvetli Noktaları", *Cumhuriyet*, Çınaraltı Konuşmaları, 1924, 33-37.

- Gökalp, Ziya, "İktisadi Ademi Merkeziyet", *Cumhuriyet*, No: 9, 15 Mayıs 1340/15 Mayıs 1924, 3.
- Gökalp, Ziya, "İktisadi İnkılap İçin Nasıl Çalışmalıyız?" *Küçük Mecmua*, 33. Mart 1923: 6.
- Gökalp, Ziya, "İktisadi Vatanperverlik", *Yeni Mecmua*, Sayı. 43, 9 Mayıs 1918: 322-323.
- Gökalp, Ziya, "Kışla Meydanı", *Diyarbakir Gazetesi*, 10.5.1320, sayı 1388, 1904.
- Gökalp, Ziya, "Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı?", *Yeni Mecmua*, Sayı 38, 4 Nisan 1918: 233-235.
- Gökalp, Ziya, "Türklerde Milli İktisat Devreleri", *İktisadiyat Mecmuası*, sayı 44, 8 Mart 1333/8 Mart 1917: 1-4.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1918.
- Görücü Çağdaş, "Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika: Solidarizm ve Korporatizm Kavramları Çerçevesinde 1936 İş Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 54. 2017: 1335-1368.
- Göze, Ayferi. *Korporatif Devlet*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1968.
- Koraltürk, Murat, "İktisadiyat Mecmuası ve Dizini" *Kebikeç Dergisi*, 11. Ankara: 2001, 295-332.
- Makal, Ahmet, "Türkiye'de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları", *Toplum ve Bilim*, Sayı 93, Yaz, 2002: 173-199.
- Mehmet, Cavid, "Memleketimizin Vesait-i Serveti", *Mülkiye*, 1. 1 Şubat 1324/ 14 Şubat 1909.
- Mehmet, Cavid, "Müessesat-ı Nafiyemiz"; *Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası*, C.1, İstanbul: Hilal Matbaası, 1324: 71-75.
- Mehmet, Cavid. *İlm-i İktisat*, C.I. İstanbul: Karabet Matbaası, 1316.
- Musa Akyiğitzade, *İktisad yahut İlm-i Servet Azadegi-i Ticaret ve Usul-i Himaye*, İstanbul: Karabet Matbaası, 1314.
- Musa Akyiğitzade, *İlm-i İktisad veyahut İlm-i Servet Kavaid-i Mühimme-i İktisadiyeyi Havidir*, İstanbul: Pangaltı Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1916.
- Ohannes. *Mebâdi-i İlm-i Servet-i Milel*. Dersaadet Mihran Matbaası, 1297.
- Ohannes. *Osmanlı'da Modern İktisadın İzinde 1*. Haz. Filiz Dırıoğlu, M.Erdem Özgür, Hamdi Genç, İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Önsoy, Rifat, "Ziya Gökalp'in İktisadi Görüşleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi*, Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1982, 355-366.
- Öztan, G. Gürkan, "Korporatizm", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Siyasal İdeolojiler*. Der. Birsen Örs, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015: 515-537.
- Parla, Taha. *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.
- Parvus, "İktisad: Türklerin Ödünç Almaya En Haklı Oldukları Bir Akça", *Türk Yurdu*, Cilt 3. 25, İstanbul, 18 Teşrinievvel 1325/31 Ekim 1912.
- Parvus, "Köylüler ve Devlet", *Türk Yurdu*, Cilt 1, 9. İstanbul, 9 Mart 1327, 22 Mart 1912.
- Pulat, Hayrettin, "Musa Akyiğitzade'nin Ekonomik Görüşleri ve Osmanlı İktisat Anlayışına Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 38, Sayı 66, 2019: 326-353.
- Reyhan, Cenk, Serap Taştekin, "Emperyalizm Çağında Osmanlı İmparatorluğu'na Sermaye İhracı: Krom Madeni İmtiyazları", *Memleket Siyaset Dergisi*. 34, 2020: 337-372.
- Sağlam, Serdar, "Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1. 2004: 67-84.
- Sağlam, Serdar. *Türkiye'de Özel Teşebbüs Yaratma Düşüncesi ve Özel Teşebbüsün Gelişmesi 1839-1960*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: 1994.
- Tekin Alp, "Harpten Sulhe İntikal İktisadiyatı-1-Devlet İktisadiyatı", *İktisadiyat Mecmuası*, 2/62, 16 Ağustos 1333/16 Ağustos 1917, 1-2.
- Tekin Alp, "Mecmuamızın Mesleği, Milli İktisada Doğru", *İktisadiyat Mecmuası*, 1/1, 8 Şubat 1331/21 Şubat 1916.
- Tekin Alp, "Milli İktisat", *İslam Mecmuası*, Sayı 22, 12 Şubat 1330/25 Şubat 1915.
- Tekin Alp, *Tesanütçülük, Tesanütçülüğün Gayesi*, *Yeni Mecmua*, Sayı 43, 9 Mayıs 1918: 335-337.

SOLİDARİST KORPORATİST DÜŞÜNCE BAĞLAMINDA İKTİSADİYAT MECMUASI'NDA MADENCİLİK YAKLAŞIMLARI

Toprak, Zafer, "Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 377-381.

Toprak, Zafer, "Türkiye'de Korporatizmin Doğuşu", *Toplum ve Bilim* 12, 1980: 41-49.

Toprak, Zafer, II. Meşrutiyet'te Solidarist Düşünce: Halkçılık", *Toplum ve Bilim* 1, 1977: 92-123.

Toprak, Zafer. İttihat-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.

Toprak, Zafer. *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

Toprak, Zafer, "II. Meşrutiyet'te Toplumsal Proje: Tesanüd, Meslek ve Milli İktisat", Osmanlı, cilt 3-İktisat, editör: Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, 571-586.

Tütengil, Cavit Orhan, Ziya Gökalp'in İktisadi Görüşleri, *Sosyoloji Konferansları*, Kırkıncı Konferans, Sayı 5, 1964: 122-141.